

Ч. 3.

Рік 1919.

Е. Діркгайм.

**СОЦІОЛОГІЯ
Й
СОЦІАЛЬНІ НАУКИ**

З ФРАНЦУСЬКОЇ МОВИ

переклав

Микола Залізник

Ціна 15 центів.

Накладом

Видавництва Української Друкарні.

UKRAINIAN PRINTING

426 E. 9th St., New York, N. Y.

Ч. 3.

Рік 1919.

Е. Діркгайм.

СОЦІОЛОГІЯ Й СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

З ФРАНЦУСЬКОЇ МОВИ

переклав

Микола Залізняк

Ціна 15 центів.

Накладом

Видавництва Української Друкарні.

UKRAINIAN PRINTING

426 E. 9th St., New York, N. Y.

Еміль Діркгайм.

СОЦІОЛЬОГІЯ І СОЦІАЛЬНІ НАУКИ.

I. Історичний погляд.

Коли мова йде про нову науку, як от соціольогія, котра -- вроджена вчора -- саме тепер перебуває процес конституювання, то найкращий спосіб дати пізнати її природу, її обсяг і метод — се виложити сумарично історію її повстання.

Слово соціольогія утворив Огюст Конт для означення науки про суспільности. Коли слово було нове, се значить, що й сама річ була нова; неольогізм був конечний. Без сумніву, можна сказати, що роздумування (*la speculation*), беручи се понято в широкому розуміню, над політичними і соціальними явищами почало ся перед ХІХ столітем: Республіка Плятона, Політика Арістотеля, незлічимі трактати, котрі були ніби моделями сих двох праць, праці Кампанелі, Гобза, Руссо й стількох інших уже трактують сі питання. Та сі розвідки по суті дуже ріжнили ся від тих які означує слово соціольогія. В дійсно-сти вони мали своєю цілю не описати й пояснити суспільности такі, які вони суть або які вони були, але знайти, якими сі

ставляють; через се повсталала віра в те, що тут все діється випадково й більше або менше без усякого ладу. Який справді контракт, з першого погляду, існує між простим, стислим порядком, в якому розвиваються явища фізичного світа, і хаотичним, довільним, розкиданим виглядом подій, які реєструє історія! З другого боку сама участь, яку ми беремо в подіях нахилиє нас до думки, що вони будучи для нас залежали виключно від нас і могли бути тим, чим би ми бажали, щоб вони були. В сих умовах не було місця для їх обсервації; бо вони не були нічим самі по собі, але одержували все, що мали реального, від нашої волі. З сього погляду могло повстати тільки одно питане: знати не те, чим вони були й по яким законам відбувалися, але те, що ми можемо і мусимо бажати відносно того, чим вони повинні бути.

Тільки в кінці XVIII століття почали розуміти, що явища соціального порядку мають свої власні закони, так само як і інші області природи. Монтеске, проголошуючи, що закони, являються конечними відношеннями, що впливають з природи річей, добре розумів, що се чудове означенне природного закону так само надаєть ся до соціяльних явищ, як і до всяких иньших; і його „Дух Законів” саме й мав на меті показати, як юридичні інституції повстали в натурі людей і їх ото-

чення. Трохи пізнійше Кондорсе спробував знайти закон, по котрому відбув ся поступ людскости ¹⁾; се було найкращим способом приказати, що вони не мали нічого випадкового, самовільного, але залежали від певних причин. Рівночасно економісти вчили, що факти індустриального й комерційного життя кермують ся певними законами, й вірили навіть, що вони відкрили сі закони.

Хоч сі різні мислителі й приготували шлях для концепції, на якій основуєть ся соціологія, одначе вони мали ще тільки дуже невиразні й плиткі відомости про те, що уявляють з себе закони соціального життя. Вони ще не говорили, що соціальні факти, означені й незмінні, вяжуть ся між собою, як причини й наслідки, що вчений намагаєть ся обсервувати їх при помочи способів анальоґічних тим, які вживають ся в природних науках. Але вони розуміли тільки те, що коли природа людини дана через се саме вже визначено шлях, який один являєть ся природним і по котрому людкість мусить йти, коли хоче бути в згоді сама з собою й виповняти своє призначенне; але лишала ся можливість для неї ухилить ся від сього шляху.

І в дійсности думали, що вона без пе-

рестонку з биваєть ся з шляху через оплакани викривлення, котрих, що правда, не прубовано докладнійше пояснити. Для економістів наприклад, справжня економічна організація, єдина, яку має досліджувати наука, ніколи, щоби так сказати не істнувала; вона являєть ся більше ідеальною, ніж реальною; бо люди, під впливом своїх правителів і через справжнє заслпленне; завше позволяли себе збити з путя. Се значить, що далеко більше конструували дедуктивно, ніж обсервували і таким чином, хоча й посередно, вертали ся до концепцій, що були в основі політичних теорій Плятона й Арестотеля.

Тільки на початку ХІХ столітя, разом з Сен-Сімоном¹⁾, а особливо з його учеником Огюстом Контом остаточно появила ся на світ нона концепція.

Роблячи в свойому „Курсі позитивної („Cours de philosophie positive”), систематичний огляд усіх наук, що були уконституовані за його часів, він сконстатував, що всі вони основули ся на тій аксіомі, що факти, які вони трактують, звязані між собою конечними відносинами, або инакше кажучи, що всі науки мали в своїй підставі принцип детермінізму. Звідси він зробив висновок що сей принцип, стверд-

жений в сіх иньших областях природи, починаюча від царства математичних величин аж до величин самого життя, мусів бути також правдивим в соціяльній області. Навіть опір який робить ся тепер сьому поширенню ідеї детермінізму, не певнен спиняти філософа, бо сей опір завсїгди повставав кожного разу, коли сей основний постулат мав бути поширений на нову область, і завсїгди бував переможений. Був час, коли його нехотїли признати навіть в світі мертвої матерії; він установив ся там. Потім його відкидали відносно живих і думаючих істот, тепер він є безспорний.

Таким чином, можна бути певним, що такі самі пересуди, котрі повстають, коли мова йде про приложенне його до соціяльного світа, будуть істнувати тільки який час. Опріч того тому що Ковнт уважав заочевидну істину — істину, котра зрештою тепер безпорна — що розумове жите особи підлягає конечним законам, яким способом акції й реакції, що обмінюють ся між особистими свідомостями, коли вони злучені разом, можуть не підлягати тій самій конечности?

З сього погляду суспільности перестали розглядати ся, як рід безконечно мягкой й пластичної матерії, яку люди можуть, щоби так сказати, місити по своїй волї;

тепер їх розглядають як реальности, природа котрих впливає на нас, і котрі можуть бути змінені, так само як і всі природні річи, тільки згідно з тими законами які ними кермують. Інституції народів уже не могли розглядати ся, як продукт волі, більше або менше свідомої, монархів, державних людей, законодавців, але як конечні висліди певних причин, котрі їх притягали фізично. Від способу, по якому склав ся нарід в момент своєї історії, від стану його цивілізації всю добу залежить його соціална організація, що характеризується так чи инакше цілком так само, як властивости тіла залежать від його молекулярної будови. Таким чином ми маємо сталий, незмінний порядок річей, і чиста наука мусить заразом його описати й пояснити, щоб сказати, які він має властивости й від яких причин він залежить. Така наука, чисто спекулятивна, се соціольогія. Щоби краще показати відносини, в яких вона стоїть до иньших позитивних наук, Конт часто називає її соціальною фізикою.

Иноді говорило ся, що такий погляд за собою рід фаталізму. Коли сїть соціальних фактів сплетена з таким солідних і від порних ниток, хиба з сього не впливає; що люди не можуть її змінити і що

значить вони не можуть мати впливу на власну історію. Але приклад того, що діяло ся в інших областях природи, показує, що сей докір зовсім неоправданий. Був час, коли, як ми се тільки що пригадували, людський дух не знав, що фізичний всесвіт має свої закони. Хиба через се людина мала більшу власть над річами? Без сумніву, чарівники або магки вірили, що вони можуть по своїй волі перемінити одні тіла в другі; але власть, яку вони собі надавали, ми се тепер знаємо, була чисто вигадана. Навпаки, скільки змін поробили ми у всесвіті після того, як уконституували ся позитивні науки про природу (а вони конституували ся, поклавши в свою основу постулат детермінізму)! Те саме буде і в соціальной області. До останніх часів вірили, що тут все самовільне випадкове що законодавці або королі могли по своїй волі, цілком як колишні алхімісти, міняти вигляд суспільностей, змушувати їх до переходу від одного типу до другого. В дійсности сі претенсійні чуда були ілюзоричні; а скільки тяжкої зневаги до різних соціальних явищ викликала ся ще занадто поширена ілюзія! Соціологія навпаки відкриває закони соціальной реальности і таким чином позволить нам збільшим розмислом, ніж се було давнійше, кермувати історичною еволюцією;

бо ми можемо змінити природу, моральну або психічну, тільки числячи ся з її законами. За поступом соціальної науки підуть успіхи політичної умілости, подібно до того, як відкриття фізіології й анатомії викликали удосконалення медичної умілости, як збільшила ся в сотні разів могутність індустрії після того, як розвинули ся механіка й фізично-хемічні науки. Науки проголошують конечність річей, але рівночасно дають нам в руки способи панувати над ними ¹⁾. Конт з притиском зазначував, що з усіх природних явищ соціальні явища найбільше плястичні, найбільше приступні для змін, бо вони найбільше складні. Таким чином соціологія зовсім не змушує людини до пасивно консервативного поводження; навпаки вона поширює наше поле ділання вже через те, що поширює поле знання. Вона тільки відвертає нас від необдуманих і безплідних замірів, викликаних вірою в те, що ми можемо міняти соціальний лад по своїй волі, не числячи ся з навидами, традиціями, умовим складом людини й суспільностей.

Та хоч як важні сі прінципи, одначе на них ще не можна оснувати соціології. Щоби був матеріал для нової науки, що має се імя, треба ще щоби предмет, який вона починає досліджувати, не змішував ся з ніяким иньшим з тих, які трактують инь-

ші науки. Наприклад на перший погляд може видати ся, що соціологія невіддільна від психології; і сю тезу дійсно підтримували, особливо д. Тард (Tarde)²). Суспільність, кажуть, не уявляє з себе нічого поза особами, що її складають; вони являють ся тим, що вона має в собі реального. Через се яким чином наука про суспільности могла би різнити ся від науки про особи, себ-то від психології?

Міркуючи таким способом, можна так само доводити, що біологія являєть ся тільки розділом фізики або хемії, бо жива клітина складаєть ся виключно з атомів угля, азоту і т. д., про котрі трактують фізикохемічні науки. Та се значить забувати, що цілість дуже часто має властивости, що дуже ріжнять ся від тих які мають її складові частини. Хоча клітина й складаєть ся з самих мінеральних елементів, одначе вони комбінують ся певним способом і виявляють властивости, яких не мають поза сею комбінацією й які являють ся характерестичними для життя (властивість відживлювати ся й розмножувати ся); таким чином вони утворюють самим фактом свого сінтезу цілком нового роду реальність, яка являєть ся живою реальністю й предметом досліду для біології. Так само особисті свідомости, що лучать ся ста-

ло, виявляють через відносини, що повстають між ними, нове жите, що дуже різниться від того, яке булоб, колиб вони лишили ся ізольовані одні від одних; се е соціяльне жите. Релігійні інституції і вірування інституції політичні юридичні, моральні, економічні одним словом все, зчого складеться цивілізація не істнувалиб, якби не було суспільности.

І справді, цивілізація вимагає кооперації не тільки всіх членів тої самої суспільности, але й усіх суспільностей, що мають між собою зносини. Що більше, вона можлива тільки тоді, коли результати, одержані одним поколінням, передають ся наступному поколінню і можуть пристосувати ся до тих результатів, які здобуде се друге покоління. Та для сього треба щоби наступні покоління, в міру як вони приходять до зрілости, не відділяли ся одно від одного, але лишали ся в стислому звязку між собою, себ-то щоб були тревало злучені між собою. Ось величезна цілість річей, що істнують тільки через те, що істнують людські сполучення; ся цілість з мінюєть ся відповідно до того, що уявляють з себе сі сполученя, відповідно до способу, по якому вони організують ся. Сі річи знаходять своє безпоседне поясненне¹) в природі не осіб а суспільностей й уявляють з себе матеріал до нової науки, що різнить

ся від індивідуальної психології, хоч і стоїть в зязку з нею: се соціологія.

Конт не задоволив ся на самому теоретичному встановленню сих двох принципів; він спробував приложити їх на практиці і на початок він спробував отворити соціологію. Саме на се він ужив останні три томи свого „Курсу позитивної філософії” (Cours de philosophie positive). Від подробиць його праці тепер мало що лишило ся. За його часів відомостей історичних і особливо етнографічних було ще замало, щоб дати відповідно солідну підставу для індукцій соціології. Що більше, як ми побачимо далі. Конт не здавав собі справи з величезної кількості проблем, які викликала нова наука: він вірив, що може витворити її за одним разом, як витворюють яку систему метафізики, тим часом як соціологія, як і кожда иньша наука, може витворити ся тільки поволі, розв'язуючи одно питання після другого. Але сама ідея була безконечно родюча й пережила оснувателя позитивізму.

Її підхопив насамперед Герберт Спенсер¹⁾). Потім за останні трийцять років явив ся цілий легіон працівників, по трохи в кожній країні, а особливо богато у Франції, котрі взяли ся до соціологічних дослідів. Тепер соціологія вже вийшла зі своєї героїчної доби. факти ствер-

дили вже тепер принципи, на які вона опирають ся й які спочатку були проголошені тільки чисто філософічним і діалектичним способом. Вона каже, що соціальні явища не мають нічого випадкового або самовільного. Напр. соціолоґи показали, що дійсно певні моральні або юридичні інституції, певні реліґійні віровання тотожні самі собі скрізь, де тотожними являють ся умови соціального життя. Можна навіть констатувати, що навіть в дуже віддалених одна від одної країнах, між якими ніколи не були подібні до себе навіть в подробицях. Ся варта уваги єдність являеть ся найкращим доказом, що область соціальних явищ також підлягає законови всесвітньому універсалізму.

II Поділ соціолоґії: окремі соціальні науки.

Та хоч у певному розуміню соціолоґія й являеть ся одною наукою, одначе вона розпадаеть ся на окремі науки. Погляньмо тепер, які суть науки, з котрих вона складаеть ся.

Уже Конт відчув конечність поділити її: він розрізнявав у ній дві частині, соціальну статистику й соціальну динаміку. Статика досліджує суспільности в певному означеному моменті їх істнування і

відкриває закони їх рівноваги. В кождий момент часу особи й групи, з котрих складають ся суспільности, лучать ся між собою певними звязками, котрі забезпечують соціяльну звязлість і різні стани тої самої цивілізації стоять між собою в певних відносінах: наприклад, певному стаюви знання відповідає певний стан релігії, моралі, штуки, індустрії і т. д. Статика пробує означити, в чому полягають сї звязки солідарности й лучности. Навпаки динаміка розглядає суспільности в їх еволюції й пробує відярити закони їх розвитку. Та обсяг статики, так як її розумів Конт, дуже мало означений, як се видно з означеня, яке ми тільки що навели; вона займає всього кілька сторінок в „Курсі філософії”. Все місце займає динаміка. Динаміка трактує тільки одну проблему: на думку Конта один і той самий закон панує над цілою еволюцією; се славетний закон трох ступнів. Відкрити сей закон, ось що було єдиною цілю соціяльної динаміки. При такому розумінню соціологія зводилась тільки до одного питання і таким чином в той день, коли се одиноке питане булоби розв'язане а Конт вірив, що відкрив остаточне розв'язане, наука була готова. Тим часом в самій природі позитивних наук лежить те,

що їх не можна ніколи скінчити. Реальності, які вони досліджують, занадто складні для того, щоб можна було їх коли небудь вичерпати. Коли соціологія позитивна наука, можна бути певним, що вона не містить ся в одній проблемі, але навпаки має в собі різні частини, різні науки, котрі відповідають різним сторонам соціального життя.

В дійсності існує стільки-ж галузей соціології, стільки окремих соціальних наук, скільки є різних родів соціальних фактів. Методична класифікація соціальних фактів була би передчасна і в кождім випадку їй тут не місце. Та все-ж таки можливо зазначити головні категорії цих фактів.

Насамперед треба дослідити суспільність з її зовнішньої сторони. Коли брати її з цього погляду, вона буде представляти ся нам складнею з маси людности, що має певну густість і певним способом розкладається на землі, розкидана по селах або концентрована по містах і т. д.; вона займає більше чи менше простору територію що стоїть в тому чи іншому відношеню до морей і до територій сусідних народів, перерізана в більшій чи меншій мірі річками й різними способами комунікації, котрі ставлять мешканців у більше або мен

пе тісні звязки між собою. Ся територія її розміри, її конфігурація, склад людности що живе на її поверхні, цілком природно являють ся важними чинниками соціального життя; в сьому лежить її субстрат, і як у особи психічне життя міняється в залежності від анатомічного устрою мозку, так само колективні явища міняються в залежності від устрою соціального субстрату. Таким чинном являється місце для соціальної науки, котра відновідає анатомію; і тому, що ся наука має на меті досліджування зовнішньої і матеріальної форми суспільности, ми пропонуємо назвати її соціальною морфологією. Соціальна морфологія не повинна обмежати ся на описовій аналізі; вона муєть також пояснювати. Вона муєть шукати, відки повстає явище, що людність нагромаджується в певних пунктах більше, ніж в інших, з чого випливає її поділ на міську і сільську, від яких причин залежить розвиток великих міст і т. д. Ясно, що ся спеціальна наука сама має до трактовання безконечну кількість проблем.

Та поруч субстрату колективного життя існує ще саме се життя. Ми знаходимо тут ту саму різницю яка, спостерігається усеїх пнь-

ших природних науках. Поруч хемії, котра досліджує способи, якими повстали мінерали, існує фізика, котра досліджує всякого рода явища, театром котрих являють ся тіла, що повстали після сих способів. Коли в біології анатомія (що зветь ся також морфологією) аналізує структуру живих істот, спосіб композиції їх ткани, їх органи, фізіологія досліджує функції сих ткани, сих органів. Так само поруч соціальної морфології є місце для соціології, котра досліджує прояви життя суспільностей.

Та сама соціальна фізіологія дуже складна й містить багато окремих наук; бо соціальні явища фізіологічного порядку також дуже ріжнородні.

Існують всамперед вірування, релігійні обряди й інституції. Релігія дійсно являеть ся соціальним явищем, бо вона завсігди була справою групи, як се показує церква, і навіть у величезній більшості випадків церкви й політичні суспільности змінюють ся. До найостатніших часів люди поважали певні божества тільки через те, що були горожанами певної держави. В кождім разі догми й міти завсігди були не чим иншим, як системами вірувань, спільних для цілої колективности й обовязкових для всіх її членів. Те саме відносить ся до обря-

дів (rites). Таким чином дослідження релігії належить до соціології: сим дослідженням займаєть ся релігійна соціологія.

Моральні ідеї й звичаї творять другу категорію, що ріжнить ся від попередної; ними займаєть ся моральна соціологія.

Нема потреби визказувати соціальный характер юридичних інституцій. Їх досліджує юридична соціологія. Вона стоїть у тісному звязку з моральною соціологією, бо моральні ідеї являють ся душею права. Кодекс завдячує свою авторітетність моральному ідеалу, який він містить у собі й який вживлює означенихв формулах. Істнують нарешті інституції економічні: інституції, що дбають про продукцію богацтв (кріпацтво, арендуване, корпоративний устрій продукція на фабриці, на мануфактурі, вдома і т. д.), інституції обміну (комерційна організація, ринки, біржи і т. д.), інституції, що дбають про розділ богацтв (рента, зиски, заробітна плата і т. д.) Сим займаєть ся економічна соціологія.

Отсе головні галузи соціології; та не треба думати, що се вже все. Мова котра до певної міри залежить від органічних умов, теж е соціальним явищем, бо вона завсїгди являеть ся витвором групи котра

кладає на неї свою відзнаку. Мова є навіть, загалом беручи, одним з найбільше характеристичних складників вигляду суспільностей. і не без підстави споріднене мов часто уживається як спосіб установити споріднене народів. Таким чином існує матеріал для соціологічного дослідження мови, котрий впрочім ледви почався¹⁾. Те саме можна сказати про естетику, бо хоча кождий артист (поет, промовець, кульпортар, маляр і т. д.), кладе свою власну відзнаку на свої твори, одначе всі ті твори, що були витворені в тому самому соціальному оточеню й в тусаму добу, виявляють, ріжних формах тільки, той сам ідеал, котрий в свою чергу стисло лучиться з темпераментом тих соціальних груп, для котрих сі твори призначені.

Правда, деякі з сих фактів уже були досліджені науками, що стали ся давнійше; особливо економічні факти служать матеріалом для тої цілости ріжних дослідів, аналіз і теорій, які означають звичайно під назвою політичної економії. Та як ми сказали вже вище; політична економія лишила ся досі недокладною, чимсь посередним між штукою і наукою; вона далеко менше займається спостереженнями індустріального й комерційного життя, яке вона є й яке було, щоб знати й озна-

чити його закони, ніж концепціями яке се жите повинно бути. Економісти ще дуже слабо відчують, що економічна реальність представляється обсерваторови так само, як реальности фізичні, що вона підлягає конечности і значить, що перше ніж її реформувати, її треба піддати під чисто спекулятивний розгляд. Що більше, досліджуючи факти, вони трактують їх так, ніби вони утворювали незалежну цілість, котра може бути пояснена сама з себе. Тим часом в дійсности економічні функції являються функціями соціяльними, солідарними иньшими колективними функціями; і сї функції годї пояснити, коли насильно абстрагувати їх від функцій соціяльних. Заробітна плата робітників залежить не тільки від відносин між подачею й попитом, але й від певних моральних концепцій; вона підвишується відповідно до того яку ідею виробляємо ми про мінімум конечного для людини добробуту, себ-то відповідно до ідеї, яку ми виробляємо про людську особу. Можна би було побільшити число прикладів. Ставши галузю соціольогії, економічна наука природно буде вирвана з сеї ізоляції й рівночасно набуде ті добрі сторони, які дає ідея наукового де-

терменізму. Значить, займаючи таким чином місце в системі соціальних наук, вона не обмежить ся на самій зміні назви; вона зміннить також і дух, що її оживлює й методи, які вона уживає.

Ся аналіза показує, яка хибна була думка Конта, що соціологія рід дуже простої науки, котра містить ся всього в одній проблемі. Тепер соціологови неможливо опанувати цілість своєї науки; але треба, щоби кождий вчений брав ся до спеціальних проблем, коли він не хоче обмежити ся на самих загальних і невиразних поглядах, котрі могли ще бути пожиточні тоді, коли соціологія тільки приступала до розроблення свого матеріалу, але котрі не можуть лишати ся вічно. Се не значить, що нема місця для синтетичної науки, котра силкуєть ся зібрати всі загальні висновки, до яких прийшли всі сі окремі науки. Хоч як ріжнить ся між собою ріжні класи соціальних фактів, все-ж вони належать до того самого роду; таким чином треба шукати те, що встановлює цілість роду, що характеризує соціальний факт *in abstracto*. треба шукати, чи не існують дуже загальні закони, окремими формами котрих являють ся ріжні закони, встановлені спеціальними науками. Се ціль загальної соціології, так само як наприклад загальна біоло-

гія має на цілі відкривати властивости й найбільше загальні закони життя. Се філософічна частина науки. Та з огляду на те, що вартість синтезу залежить від вартости аналізу, аналітична праця являєть ся одною з найбільше наглих потреб соціології.

Нарешті подаємо таблицю, котра схематично представляє головний поділ соціології.

Соціяльна морфологія.	{	Дослід географічної підстави народів в її звязку з соціальною організацією.
		Дослід людности, її обсягу густоти, її розкладу на на землі.

Соціяльна фізіологія.	{	Соціологія релігійна.
		” моральна.
		” юридична.
		” економічна.
		” лінгвістична.
	” естетична.	

Загальна соціологія.

III. Соціологічна Метода.

Означивши область соціології й її головні відділи, нам треба по-

пробувати схарактеризувати найважніші принципи методу, який уживається в сій науці.

Головні проблеми соціології — відкрити, яким способом повстали інституції політичні, юридичні, моральні, економічні, релігійні, вірування і т. д., які причини їх викликали, яким позиточним цілям вони відповідають. Порівнююча історія, в тому розуміню як ми її отсе пробували означити, являється єдиним знарядом, яке має соціологія, щоб розв'язати сі питання.

І справді, щоб зрозуміти інституцію, треба знати, з чого вона зроблена. Се є складна цілість, що складається з частин: треба знати сі частини, пояснити кожному з них з'окрема, пояснити, яким способом вони сю цілість складають. Щоби відкрити сі частини, не вистарчає розглянути інституцію в її довершеній і новійшій формі, бо чим більше ми до неї при звичаєні, тим простійшою вона нам видається. В кождім випадку ніщо не показує в ній, де починаються й де кінчаються ріжні елементи, з котрих вона склалася. Нема демокртичної лінії, котра наочно відділяла би їх один від одного, так само як ми не бачимо оком ні клітин, з яких повсталася ткань живої істоти, ні молекул, з яких скла-

даєть ся матерія. Щоби побачити їх, потрібний інструмент. В данім випадку сю ролю грає історія. І справді, дана інституція повстала ступнево, частина по частині; таким чином треба прослідити її генезу в часі, инакше кажучи в історії, щоб бачити різні елементи, результатом котрих вона являєть ся, в природно віддільному один від одного стані. Тоді вони появляють ся перед дослідком один по одному, в тому самому порядку, в якому вони утворили цілість. Нічого нема простійшого, наприклад, як відомости про крєвність; історія показує нам, що се річ незвичайно складна: сюди входить ідея про однокрєвність, але входить і багато иншого, бо ми знаходимо типи родин, де однокрєвність має тільки підрядне значінне; крєвність по матери й крєвність по батькови річи різні, що залежать від цілком неоднакових причин і вимагають через се окремого студіювання, бо ми знаходимо в історії типи родин, де істнувала тільки одна з сих категорій крєвности. Одним словом, в області соціяльних реальностей історія грає таку саму ролю, як міроскоп в області фактів фізичних.

Що більше, вона одна дозволяє їх пояснити інституцію, се значить здати собі справу з різних елиментів, з котрих

рих вона складаєть ся, се значить виказати їх причини й їх рацію істнованя. Так відкрити сї причини, не звиртаючи ся до тих часів, коли вони були в чинному стані, себ-то, коли вони викликали факти, які нам треба зрозуміти? Бо тільки в сей момент можна схопити спосіб, яким вони ділали й виказати їх наслідки. А сей момент лежить позад нас. Єдиний спосіб зрозуміти, як повстав кожний з сих елементів, се обсервувати його в той час, коли він повстав і бути присутним при його ґенезі; а ґенеза відбула ся в минулости і значить, її можна знати тільки через історію. Наприклад, тепер крєвність подвійна; вона так само добре числить ся в лїнії батківськїй, як і в лїнії матерїй. Щоби знати причини, від яких залежить ся складна організація, треба дослїдити насамперед суспільности, де переважає або виключно істнує крєвність одноматерня (коґнатична)

¹⁾ й вияснити, через що саме вона повстала; далі треба розглянути народи, де встановила ся одно батьківська (аґнатична) крєвність; нарешті розглянути ті народи, де аґнатична крєвність, там де вона появилася, відкидає коґнатичну на другий плян і ті, де вони обидві займають однакове місце й спробувати відкрити умови, від яких залежить ся рівність. Таким чином соціоло-

гічні питання стають у ряд, коли так можна сказати, в різних станах минулості і тільки розмістивши їх таким способом, поставивши їх у звязок з ріжними історичними умовинами серед яких вони повстали, можна їх розв'язати.

Таким чином соціологія в більшій частині являєть ся в певного рода розумінню історією. Історик також трактує соціяльні факти; та він їх розглядає з того боку, де вони являють ся властивими для певного народу й певного часу. Загально беручи, він хоче дослідити жите певної нації певної колективної індивідуальности, взятої в певний момент її еволюції. Його безпосередне завдання — відтворити й характеризувати власну, індивідуальну фізіономію кожної суспільности. Що до соціолога. він силкуеть ся єдино відкрити загальні відносини, правдоподібні закони в різних суспільностях. Він не буде шукати спеціально, чим було релігійне жите або право власности у Франції або Англії, в Римі або в Індії втакому а такому століттю; але сї спеціяльні досліди, які зрештою конечні для нього тільки способами, через які він може відкрити деякі з чинників жита релігійного взагалі. Щоб виказати, що між двома фактами існує льогічне

відношенне, наприклад відношенне причинности, ми маємо один спосіб – порівняти випадки, де вони рівночасно суть або де їх нема, й подивити ся, чи відміни, які представляють ся в сих двох різних комбінаціях обставин свідчать, що один факт залежить від другого. Досвід по своїй суті являєть ся не чим иньшим, як тільки порівнюванаєм; він полягає на змінюваню факту, що прибирає різні форми, котрі потім методичного порінюють ся. Таким чином соціольог не зможе розглядити тільки один нарід і ще менше яку небудь одну добу; він мусити-ме порівняти суспільности того самого типу, а також і різних типів, щоби варіяції, які престалає інституція, її чинність, з якої він хоче здати собі справу, зближені з варіяціямми, які паралельно констатують ся в соціальному оточенню, в стані ідей і т. д., дозволили побачити віносини, що лучать сї дві групі фактів, і встановити між ними причинове відношенне. Таким чином порівнюжчий метод являєть ся особливо питомим для соціольогії. Історія, в звичайному розуміню сього слова, являєть ся для соціольогії тим, чим грамиатика латинська, грецка або французька, взяті й трактовані окремо одна від одної, являють ся для нової науки яка зветь ся порівнюючого граматикою¹).

Бувають одначе випадки, коли матеріял для соціологічних порівнянь треба взяти від иньшої дісципліни; ніж історія. Буває, що треба дослідити не те, як повстав юридичний або моральний припис або релігійне віруване, але те через що вони були більше або менше добре спостережені суспільностями, що їх виконували. Наприклад, замість питати ся, звідки походить припис, що забороняє вбивство, можна поставити завданне відкрити ріжні причини, через які народи й ріжні групи мають в більшій або меншій мірі нахил сей припис ломати. Так само можна поставити завданнем відкрити чиники, від котрих залежить те, що подружа бувають більше або менше часті, більше або менше ранні, з більшою або меншою легкістю розв'язують ся через розвід і т. д. Щоби розв'язати питання сього роду, треба звернути ся головно до статистики. Треба подивити ся як частість убивств, подруж, розводів міняеть ся відповідно до суспільностей, до релігійних вірувань, професій і т. д. Особливо після сеї методи повинні трактувати ся про блеми, що відносять ся до ріжних умов, від яких залежить моральність народів. За помічу сього-ж таки методу можна в економічній соціології досліджувати, в залежности від яких причин міняють ся заробітна плата, норма ренти, зиску, обміна вартість монети і т. д.

Та яка-б не була спеціальна техніка. до якої треба звертати ся, існує одно правило, якого соціологія ніколи не повинна забути; перше ніж брати ся до досліду певної категорії соціяльних фактів; треба спершу забути всі наші відомости про них ми могли навчити ся в житю: треба покласти собі за принцип, що нічого не знаєш, про них, про їх властивости, а також про причини, від яких вони залежать; одним словом, треба привести себе в таке становище духа. яке мають фізики хеміки, фізіологи, тепер навіть психологи, коли вони приступають до ще необроблених областей своєї науки.

На нещасте, сей припис, хоч як він потрібний, не легко додержати перед лицем соціяльної реальности; закорінені навички не дозволяють нам се зробити. Через те, що ми щодня підлягаємо правилам моралі й права, через те, що ми купуємо, продаємо, вимінюємо вартости і т. д., ми змушені мати хоч яку небудь ідею про сі різні річи: без сього ми не моглиб виконувати наші щоденні завдання. Звідси походить цілком природна ілюзія: ми віримо, що з сими ідеями ми знаємо найголовнійше про річи, до яких вони відносять ся. Мораліст не завдає собі багато праці, щоб пояснити що таке родина, кривність, батьківська власть, контракт, право власности; не инакше робить

економіст відносно вартости, обміну, ренти і т. д. Здаєть ся, що існує про се вроджена ідея обмежують ся на тому, щоб мати можлива найяснійшу свідомість про ідею, яка виробляєть ся про сї сладні явища. Але сї відомости, що повстали без всякого методу у відповід на практичні вимоги, не мають ніякої наукової вартости: вони виявляють соціяльні річи не точнійше він тих відомостей, які ляїк має про тіла й їх властивости, про світло, про звук, про тепло і т. д.; сї відомости не дають точного представлення про природу тіл й їх об'єктивні властивости. Фізик, хемік роблять абстракцію від сих упертих представлень, і реальність така, якою вони її нам представлять, дійсно незвичайно ріжнить ся від тої, яку відчувають безпосередно змисли. Так само мусить робити соціолог.; він мусить брати ся до соціяльних фактів, забуваючи все, про що він думає, що знає, брати ся до них як до цілком невідомих. Соціологія не повинна бути звичайною ілюстрацією всяких хибних очевидностей; вона мусить робити відкриття, котрі часто можуть захитувати одержавні відомости. Ми не знаємо цілости сих соціяльних річей в оточенню котрих ми рухаємо ся; тільки ріжні соціяльні науки зможуть поволи дати нам їх знанне.

Микола Зелізняк.

ГОЛОВНІ ЖЕРЕЛА І ПОЯСНЕННЯ НА ЯКІ ПОКЛИКУЄТЬ СЯ М. ЗЕЛІЗНЯК.

1) Слово утворене з двох слів злучених разом — одного латинського й одного грецького; має відразливий характер, за що пурісти часто дорікали йому. Та не зважаючи на своє неправне походження, воно тепер завоювало право горожанства в усіх європейських мовах.

1. В „Tableau des progres de l'esprit humain”.

1) Головні праці Сен-Сімона, що відносять ся до соціальної науки: *Memoire pour la science de l'homme*, 1813; *l'Industrie*, 1816-1817; *l'Organisateur*, 1819. *Du systeme industriel*, 1821-1822; *Catechisme des industriels*, 1822-1824; *De la physiologie appliquee aux ameliorations sociales*.

2) Див. особливо його книгу про “Наслідкування” *L'imitation*.

1) Без сумніву, природа суспільностей почасти залежить від природи людини взагалі; але безпосереднє пояснення соціальних фактів лежить в самій природі суспільности, бо инакше соціальне життя було бп так само мало змінне, як основні властивості людскости.

1) Див. його “Принципи соціології”.

2) Кілька прикладів можна знайти в нашій праці *Regles de la methode sociologique*.

1) Це закон, по котрому людскість ступнево перейшла й му- сїтнме конечно перейти через три доби: добу теологічну, потім до- бу метафізичну й нарешті добу позитивного знамя.

1) Те, що Німці звать антропогеографією стоїть у звязку з тим, що ми називаємо соціальною морфологією (див. праці Ратцеля в Німеччині й Vidal de la Blache у Франції).

1) Див. праці д. Меле Meillet і особливо розвідку, що появила ся в *Annee sociologique* (т. IX) під заголовком *Comment les mots changent de sens*.

1) Когнатичною кривністю звать таку, яка встановлюєть ся виключно або переважно через жінок; агнатична кривність се така, яка встановлюєть ся головно або виключно через мушчин.

ЧИТАЙТЕ НАЙНОВІЙШІ КНИЖКИ.

Здобутя Бастилії (Історія фран. революції. 5ц
„Сьвідки” Сценічний жарт на одну дію.
написав — Микола Курцеба. 15ц.
Соціологія й соціальні науки. Написав —
Е. Діркгайм. 15ц.
Історія парижської комуни. 15ц.
Маєм на складі найновішого рода пере-
писні картки.

Последная трапеза. 2ц.

Пераміда 2ц.

Т. Г. Шевченко. 2ц.

Н. Ленін. 2ц.

Л. Троцкий. 2ц.

К. Лібкнехт. 2ц.

Роза Люксембург. 2ц.

К. Маркс. 2ц.

З Російського Музея Александра III. 2ц.

Іван Франко. 2ц.

Як виглядали перші люди (Адам і Ева). 2ц.

Маєм на складі всіх видзначних людей з
Російської Революції. Унас можети набути
на бажане різного рода переписні картки.
На більшім замовленю даємо великий опуст.

Пишіть і замовляйте на понищу адресу:

UKRAINIAN PRINTING.

426. E. 9th Street,

New York, N. Y.